

พระเยซูเจ้าคือ-การคำเสรี
ความคิดสมัยใหม่ ของ เซอร์จอห์น เบาริ่ง

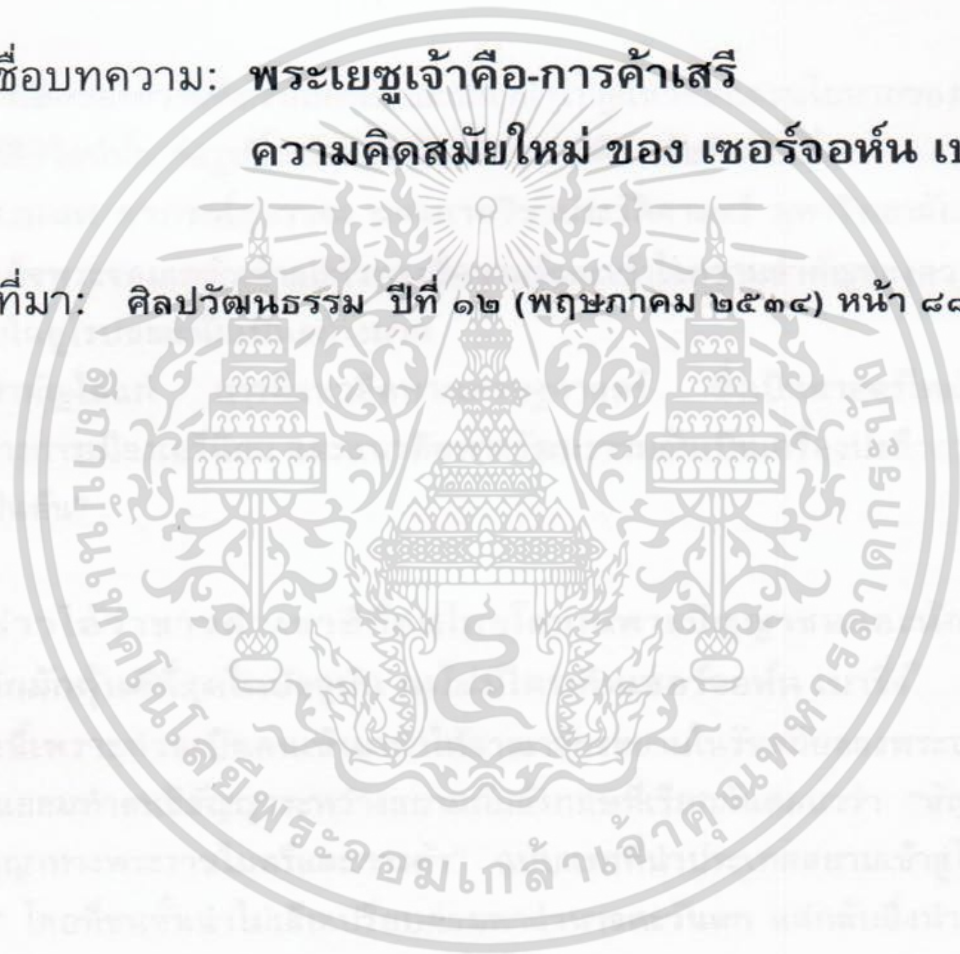
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระเยซูเจ้าคือ-การคำเสรี
ความคิดสมัยใหม่ ของ เซอร์จอห์น เบาริ่ง

ผู้เขียน: ฌเนศ อภรณ์สุวรรณ

ชื่อบทความ: พระเยซูเจ้าคือ-การคำเสรี
ความคิดสมัยใหม่ ของ เซอร์จอห์น เบาริ่ง

ที่มา: ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๑๒ (พฤษภาคม ๒๕๓๔) หน้า ๘๘-๑๐๒

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระเยซูเจ้าคือ-การค้าเสรี

ความคิดสมัยใหม่ ของ เซอร์จอห์น เบาริ่ง

ธเนศ อภรณ์สุวรรณ

“กำเนิดของความคิดสมัยใหม่ และที่นำไปสู่แนวคิดและนโยบายของรัฐสยาม ในการสร้างประเทศให้ศิวิไลซ์นั้น ก่อรูปขึ้นบ้างแล้วในแนวความคิดสมัยรัชกาลที่ ๔

ดร.ธเนศ อภรณ์สุวรรณ แห่งภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เข้าใจว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความรู้และเข้าใจความสำคัญของความคิดสมัยใหม่ที่กำลังแพร่หลายในยุโรปขณะนั้นเป็นอย่างมาก

ที่สำคัญได้แก่ การมีแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นศาสตร์ใหม่ในยุโรปสมัยนั้น แนวความคิดทางการเมืองเสรีนิยม และแนวคิดทางวัฒนธรรมอันเป็นเครื่องบ่งถึงความก้าวหน้าและความศิวิไลซ์เป็นต้น”

กล่าวได้ว่าชาวต่างชาติที่คนไทยโดยเฉพาะปัญญาชนและนักศึกษาประวัติศาสตร์ไทยรู้จักมักคุ้นดีที่สุดในปัจจุบัน คงไม่มีใครเกินเซอร์จอห์น เบาริ่ง

ทั้งนี้เพราะท่านเป็นคนเข้ามาทำให้อาณาจักรสยามในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ยินยอมทำสนธิสัญญาระหว่างสยามกับอังกฤษที่เรียกกันต่อมาว่า “สัญญาเบาริ่ง” อันเป็น “สนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้า” ฉบับแรกที่นำประเทศสยามเข้าสู่โลก “สมัยใหม่” หรือ “ศิวิไลซ์” โดยที่ชนชั้นนำไม่เสียเปรียบต่อมหาอำนาจตะวันตก แต่กลับยิ่งนำไปสู่การรวบรวมและส่งเสริมอำนาจการปกครองภายในประเทศมากยิ่งขึ้น

จากนั้นมาสยามจะทำสนธิสัญญากับมหาอำนาจตะวันตกอีกหลายประเทศรวมทั้งญี่ปุ่นบนพื้นฐานเดียวกับสัญญาเบาริ่ง

ผลอันสำคัญของสัญญาเบาริ่งไม่ใช่เพียงแค่การทำให้สยามเปิดประเทศได้สำเร็จ หากยังเป็นการปฏิวัติระบบเศรษฐกิจสยาม จัดตั้งระบบภาษีขาเข้าออกแบบใหม่เปิดศักราชใหม่ให้แก่การค้าข้าวในตลาดโลก รวมถึงการแต่งตั้งกงสุลอังกฤษที่มีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตด้วย

นั่นคือการที่สัญญาเบาริ่งนำสยามเข้าสู่ “ระบบการค้าเสรี” อันเป็นระบบเศรษฐศาสตร์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

การเมืองใหม่ที่กำลังเติบโตใหญ่ในยุโรปและอเมริกา

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ระบบและความคิดทางเศรษฐศาสตร์ดังกล่าวกำลังก้าวขึ้นมาเป็นความคิดนำเพื่อกรุยทางและเสริมความมั่นคงให้การเติบโตของทุนอุตสาหกรรม (industrial capital) ในยุโรปในช่วงทศวรรษที่ ๑๘๔๐ เป็นต้นมา ควบคู่กับการเข้าเป็นสมาชิกขบวนการค้าเสรีแล้ว สยามซึ่งกำลังอยู่ในกระบวนการสร้างรัฐประชาชาติสมัยใหม่ก็ค่อย ๆ ก้าวเข้าสู่ความเป็นอารยประเทศเทียบเคียงกับประเทศมหาอำนาจตะวันตกซึ่งเรียกตัวเองว่า อารยประเทศ (civilized nations) หรือ ประเทศสมัยใหม่ (modern) ดังเห็นได้จากแนวคิดสมัยใหม่หลายประการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นรูปธรรมมากขึ้นในนโยบายในการปฏิรูปการปกครองประเทศในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และนโยบายชาตินิยมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เป็นต้น

บทความนี้มีสมมติฐานว่า กำเนิดของความคิดสมัยใหม่และที่นำไปสู่แนวคิดและนโยบายของรัฐสยามในการสร้างประเทศให้ศิวิไลซ์นั้นก่อรูปขึ้นบ้างแล้วในแนวความคิดในสมัยรัชกาลที่ ๔

บทความนี้จึงต้องการสืบค้นว่าแนวความคิดเกี่ยวกับ “ความเป็นสมัยใหม่” ในสมัยนั้นมีเนื้อหาอย่างไรและมีผลต่อการปรับปรุงสยามอย่างไรในเวลาต่อมา

ผู้เขียนมีความเข้าใจว่า พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความรู้และเข้าใจความสำคัญของความคิดสมัยใหม่ที่กำลังแพร่หลายในยุโรปขณะนั้นเป็นอย่างมาก ที่สำคัญได้แก่การมีแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ซึ่งเป็นศาสตร์ใหม่ในยุโรปสมัยนั้น แนวความคิดทางการเมืองเสรีนิยม และแนวคิดทางวัฒนธรรมอันเป็นเครื่องบ่งถึงความก้าวหน้าและความศิวิไลซ์ของประเทศ เป็นต้น

ที่น่าสนใจก็คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ไม่ได้รับหรือมีแนวความคิดสมัยใหม่ดังกล่าวนี้เหมือนกับที่มีในยุโรป หากแต่เป็นการผสมผสานเข้ากับพื้นฐานความคิดและศาสนาและวัฒนธรรมสยามที่ได้พัฒนามาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ที่สำคัญได้แก่พุทธศาสนาซึ่งนิธิ เอียวศรีวงศ์ได้ศึกษาและวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งว่า ได้มีการตีความให้เป็นศาสนาพุทธที่ “มีความเป็นเหตุเป็นผล”^๓ อันจะเป็นรากฐานทางปัญญาอันสำคัญให้แก่ชนชั้นนำของสยามสามารถปรับแนวคิดสำนักแสงสว่าง (Enlightenment) ของยุโรปให้เข้ากับของไทยได้

การแผ่ขยายเข้ามาของปรัชญาและความคิดตะวันตกในกลางศตวรรษที่ ๑๙ จึงแทนที่จะสร้างความตระหนกตกใจหรือข่มขู่ชนชั้นปกครองสยามดังที่เกิดขึ้นกับอาณาจักรเพื่อนบ้านในเอเชีย ตรงกันข้ามกลับเป็นแหล่งของความรู้ชั้นใหม่ที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงและความก้าวหน้าให้กับชนชั้นปกครองสยาม

นัยอันน่าสนใจจากความสำเร็จของชนชั้นปกครองไทยในการทำสนธิสัญญาเบาริ่งและการเปิดประเทศสยาม คือการที่ชนชั้นนำสามารถปรับตัวเป็นอารยชนเทียมป่าเทียมไหล่ชนชั้นปกครองยุโรปได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะทางด้านความคิดและวัฒนธรรมแบบผู้ดีที่ชนชั้นสูงรับมาจากตะวันตกได้ผสมผสานเข้ากับความคิดและวัฒนธรรมไทยต้นรัตนโกสินทร์ เป็นกรรมพและเป็นเหตุเป็นผลและมีศักยภาพของการเปลี่ยนแปลง ก่อรูปขึ้นเป็นความคิดและวัฒนธรรมไทยสมัยใหม่ ที่คนไทยปัจจุบันรับสืบทอดมา จนมีความรู้สึกว่าความคิดและวัฒนธรรมสมัยใหม่ของเรา มี

๓ เอื้อสาร เป็นเอกสารที่ส่งมอบไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น เมื่ออนุญาตให้หาไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า เมื่อก่อนหน้านี้

๔ เอื้อสาร เป็นเอกสารที่ส่งมอบไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น เมื่ออนุญาตให้หาไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า เมื่อก่อนหน้านี้

รากเหง้าต่อเนื่องกันมาตลอดแต่โบราณกาลอย่างน้อยก็นับตั้งแต่กรุงสุโขทัยมาเลยทีเดียว เห็นได้จากกรณียกิจที่ไทยปัจจุบันสามารถหยิบฉวยเอาอดีตสมัยสุโขทัยมาอธิบายปัจจุบันได้เกือบจะทุกเรื่อง โดยเฉพาะการอ้างอิงว่านโยบาย “การค้าเสรี” นั้นมีมาแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงแล้ว ดังที่ได้มาจารึกไว้ในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ซึ่ง ม.ร.ว. เสนีย์ปรางโมช บอกว่าเป็น “แมกนา คาร์ตา ของไทย”

ข้อต่อสำคัญที่ทำให้ความทรงจำเรื่องสุโขทัยเป็นสิ่งมีชีวิตและเติบโตอยู่กระทั่งปัจจุบันนี้ได้ก็คือการเกิดและพัฒนาของรัฐสยามที่กลายเป็นรัฐประชาชาติสมัยใหม่รัชกาลที่ ๔ และ ๕ นั้นเอง ความสำเร็จทางวัฒนธรรม (ซึ่งเป็นเครื่องมือทางการเมืองของรัฐชาติ) ดังกล่าวนี้นเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทำให้ประเทศเป็นสมัยใหม่ด้วยรูปแบบและวิธีการเดียวกับที่รัฐบาลอาณานิคมในเอเชียอาคเนย์ได้ปฏิบัติในการปกครองอาณานิคมเหล่านั้น ที่สำคัญด้วยการจัดตั้งระบบการปกครองแบบใหม่ของตะวันตกที่เป็นการบริหารด้วยระบบราชการ (ใหม่) มากกว่า การปกครองที่วางอยู่บนประเพณีเป็นหลัก และในทางอ้อมเป็นผลจากการที่สยามตระหนักและยอมรับความศิวิไลซ์ของอารยธรรมตะวันตก — ที่สำคัญคืออำนาจทางการทหารที่อังกฤษสามารถรบชนะจีนและพม่าเป็นต้น และไม่ชักช้าในการผสมวัฒนธรรมไทยรัตนโกสินทร์เข้ากับวัฒนธรรมของชนชั้นสูงตะวันตก รักษาความเป็นอิสระและเอกราชของตนไว้ได้ในระดับหนึ่งในขณะที่เพื่อนบ้านต่างประสบชะตากรรมตกเป็นเมืองขึ้น และอาณานิคมในรูปแบบต่าง ๆ ของมหาอำนาจตะวันตกไป

แม้กระทั่งปัจจุบันเมื่อประเทศเอเชียอาคเนย์พัฒนาการปกครอง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของตนเอง ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวที่สามารถนำเอาอดีตของตนมาใช้ในการพัฒนาการเมืองและวัฒนธรรมสมัยปัจจุบัน โดยอ้างความต่อเนื่องและความชอบธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังสามารถต่อเติมเสริมสร้างความหมายใหม่ให้แก่ประเพณีและความเชื่อเก่าที่มีมาไม่ว่าจะในยุคสมัยใดก็ตามได้อย่างน่าเชื่อถือ ดังจะเห็นได้จากการเติบโตของศูนย์วัฒนธรรมในภาคต่าง ๆ ไปจนถึงการค้นคืนและรื้อฟื้นศิลปวัฒนธรรมของชาวไท(ย) ภาคต่าง ๆ ขึ้นมาได้อย่าง “เหมือนของจริงที่สุด” (แม้จะไม่เคยมีใครเห็นหรือมีหลักฐานแน่นอนว่าของเดิมเป็นอย่างไรก็ตาม)

สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นไม่ได้เลยถ้าโลก “สมัยใหม่” ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นมาก่อนแล้วในสยาม ในกลางศตวรรษที่ ๑๙ ด้วยฝีมือและภูมิปัญญาของชนชั้นนำไทยเอง ซึ่งสามารถสร้างวาทกรรม (discourse) สมัยใหม่ขึ้นมาได้ชุดหนึ่ง มีพร้อมทั้งภาษา ความหมายและบริบทแบบสมัยใหม่ตามที่ผู้นำและปัญญาชนสยามนั้นเข้าใจ จนสามารถสร้างรัฐประชาชาติสยามที่มีประวัติความต่อเนื่องกับอาณาจักรคนไทย (ย) ในสุโขทัยและอยุธยาได้

ข้อนี้ นับว่าสำคัญมากถ้าเราเปรียบเทียบกำเนิดและการพัฒนาการของรัฐประชาชาติสมัยใหม่ในเอเชียอาคเนย์ด้วยกัน ในเวลานั้นมหาอำนาจตะวันตกกำลังแผ่อำนาจและอ้างความชอบธรรมจากคติความเชื่อเรื่องความก้าวหน้ามาบีบบังคับกระทั่งล่าเมืองและอาณาจักรที่ยังไม่ศิวิไลซ์ไปเป็นอาณานิคมของตน เพื่อจะได้ก้าวเดินตามโลกตะวันตกไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ จะพบว่าส่วนใหญ่ประเทศเพื่อนบ้านของสยามล้วนก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่เกิดเป็นรัฐชาติด้วยฝีมือและภูมิปัญญาของฝรั่งที่มาครอบครองอยู่ในอาณานิคมเสียเป็นสำคัญ ดังตัวอย่างเช่นประเทศ “อินโดนีเซีย” มีเอกสารนี้เป็นเอกสารที่เขียนไว้สำหรับการใช้รวมเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นอนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า กำหนดมาจากบริษัทอีสต์อินเดียนของฮอลันดาที่ทำหน้าที่เป็น “รัฐ” มากกว่าเป็น “บริษัท” ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รากเหง้าต่อเนื่องกันมาตลอดแต่โบราณกาลอย่างน้อยก็นับตั้งแต่กรุงสุโขทัยมาเลยทีเดียว เห็นได้จาก การที่ไทยปัจจุบันสามารถหยิบฉวยเอาอดีตสมัยสุโขทัยมาอธิบายปัจจุบันได้เกือบจะทุกเรื่อง โดยเฉพาะการอ้างอิงว่านโยบาย “การค้าเสรี” นั้นมีมาแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงแล้ว ดังที่ได้มาจารึกไว้ในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ซึ่ง ม.ร.ว. เสนีย์ปราโมช บอกว่าเป็น “แมกนา คาร์ตา ของไทย”

ข้อต่อสำคัญที่ทำให้ความทรงจำเรื่องสุโขทัยเป็นสิ่งมีชีวิตและเติบโตอยู่กระทั่งปัจจุบันนี้ได้ก็คือการเกิดและพัฒนาของรัฐสยามที่กลายเป็นรัฐประชาชาติสมัยใหม่รัชกาลที่ ๔ และ ๕ นั้นเอง ความสำเร็จทางวัฒนธรรม (ซึ่งเป็นเครื่องมือทางการเมืองของรัฐชาติ) ดังกล่าวนี้นเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทำให้ประเทศเป็นสมัยใหม่ด้วยรูปแบบและวิธีการเดียวกับที่รัฐบาลอาณานิคมในเอเชียอาคเนย์ได้ปฏิบัติในการปกครองอาณานิคมเหล่านั้น ที่สำคัญด้วยการจัดตั้งระบบการปกครองแบบใหม่ของตะวันตกที่เป็นการบริหารด้วยระบบราชการ (ใหม่) มากกว่า การปกครองที่วางอยู่บนประเพณีเป็นหลัก และในทางอ้อมเป็นผลจากการที่สยามตระหนักและยอมรับความศิวิไลซ์ของอารยธรรมตะวันตก ที่สำคัญคืออำนาจทางการเมืองที่อังกฤษสามารถรบชนะจีนและพม่าเป็นต้น และไม่ชักช้าในการผลานวัฒนธรรมไทยรัตนโกสินทร์เข้ากับวัฒนธรรมของชนชั้นสูงตะวันตก รักษาความเป็นอิสระและเอกราชของตนไว้ได้ในระดับหนึ่งในขณะที่เพื่อนบ้านต่างประสบชะตากรรมตกเป็นเมืองขึ้น และอาณานิคมในรูปแบบต่าง ๆ ของมหาอำนาจตะวันตกไป

แม้กระทั่งปัจจุบันเมื่อประเทศเอเชียอาคเนย์พัฒนาการปกครอง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของตนเอง ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวที่สามารถนำเอาอดีตของตนมาใช้ในการพัฒนาการเมืองและวัฒนธรรมสมัยปัจจุบัน โดยอ้างความต่อเนื่องและความชอบธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังสามารถต่อเติมเสริมสร้างความหมายใหม่ให้แก่ประเพณีและความเชื่อเก่าที่มีมาไม่ว่าจะในยุคสมัยใดก็ตามได้อย่างน่าเชื่อถือ ดังจะเห็นได้จากการเติบโตของศูนย์วัฒนธรรมในภาคต่าง ๆ ไปจนถึงการค้นคิดและรื้อฟื้นศิลปวัฒนธรรมของชาวไท(ย) ภาคต่าง ๆ ขึ้นมาได้อย่าง “เหมือนของจริงที่สุด” (แม้จะไม่เคยมีใครเห็นหรือมีหลักฐานแน่นอนว่าของเดิมเป็นอย่างไรก็ตาม)

สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นไม่ได้เลยถ้าโลก “สมัยใหม่” ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นมาก่อนแล้วในสยาม ในกลางศตวรรษที่ ๑๙ ด้วยฝีมือและภูมิปัญญาของชนชั้นนำไทยเอง ซึ่งสามารถสร้างวาทกรรม (discourse) สมัยใหม่ขึ้นมาได้ชุดหนึ่ง มีพร้อมทั้งภาษา ความหมายและบริบทแบบสมัยใหม่ตามที่ผู้นำและปัญญาชนสยามนั้นเข้าใจ จนสามารถสร้างรัฐประชาชาติสยามที่มีประวัติความต่อเนื่องกับอาณาจักรคนไทย (ย) ในสุโขทัยและอยุธยาได้

ข้อนี้นับว่าสำคัญมากถ้าเราเปรียบเทียบกำเนิดและการพัฒนาการของรัฐประชาชาติสมัยใหม่ในเอเชียอาคเนย์ด้วยกัน ในเวลานั้นมหาอำนาจตะวันตกกำลังแผ่อำนาจและอ้างความชอบธรรมจากคติความเชื่อเรื่องความก้าวหน้ามาบีบบังคับกระทั่งล่าเมืองและอาณาจักรที่ยังไม่ศิวิไลซ์ไปเป็นอาณานิคมของตน เพื่อจะได้ก้าวเดินตามโลกตะวันตกไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ จะพบว่าส่วนใหญ่ประเทศเพื่อนบ้านของสยามล้วนก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่เกิดเป็นรัฐชาติด้วยฝีมือและภูมิปัญญาของฝรั่งที่มาครอบครองอยู่ในอาณานิคมเสียเป็นสำคัญ ดังตัวอย่างเช่นประเทศ “อินโดนีเซีย” มีเอกสารนี้เป็นเอกสารที่วางไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า กำหนดมาจากบริษัทฮอลันดาที่เดียวของฮอลันดาที่ทำหน้าที่เป็น “รัฐ” มากกว่าเป็น “บริษัท” ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ในศตวรรษที่ ๑๗ หรือชื่อประเทศ “พม่า” ก็มีหลังจากอังกฤษใช้อำนาจจัดตั้ง “อาณานิคมพม่า” (colonial Burma) ขึ้นโดยไม่อาจอ้างความต่อเนื่องกับอาณาจักรเก่าเช่นพุกามหรืออังวะได้เลย เป็นต้นดั่งนั้นภาษาความหมายและบริบทในประวัติศาสตร์ของประเทศที่ตกเป็นอาณานิคม แม้จะขีดเขียนขึ้นมาโดยนักวิชาการ และปัญญาชนพื้นเมืองในเวลาต่อมาด้วยก็ตาม จึงเป็นบริบทและวาทกรรมในวัฒนธรรมและความเข้าใจของเจ้าอาณานิคมยุโรปมากกว่าของท้องถิ่นเอง

การที่สยามสามารถสร้างความเป็นสมัยใหม่ตามแบบที่ตนเข้าใจ แทนที่จะเป็นการสร้างจากน้ำมือและจากความต้องการของฝรั่งผู้มีอำนาจปกครอง ถ้าหากต้องตกเป็นอาณานิคมโดยสมบูรณ์แบบนั้น ทำให้ประเทศไทยสามารถประดิษฐ์คิดค้นแล้วสร้างประสม และวัฒนธรรมที่จะกลายมาเป็น “เอกลักษณ์ไทย” ในเวลาต่อมาแม้จะต้องปรับเปลี่ยนเนื้อหาบ้างก็ตาม

แต่ข้อสำคัญคือวัฒนธรรมรวมทั้งศาสนาด้วยซึ่งรัฐไทยทำให้เป็นแบบสมัยใหม่นับแต่ต้นรัตนโกสินทร์ นั้นกลายเป็นสิ่งที่คนไทยรุ่นหลัง ๆ ต่อมาสามารถเข้าใจได้ (แม้จะไม่ตรงกับเนื้อหาของยุคสมัยนั้นก็ตาม) และใช้เป็นพื้นฐานของการศึกษาเพื่อไปเข้าใจอดีต (สุโขทัยและอยุธยา) และปัจจุบัน (จากสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ มาถึงปัจจุบัน) ของสังคมไทย จึงไม่ใช่เรื่องบังเอิญที่การวิพากษ์ความคิดไทยสมัยใหม่ไม่ว่าในด้านประวัติศาสตร์ การเมือง และศาสนาอย่างจริงจังและมีความหมายจึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องขึงแวงประวัติศาสตร์การเมืองและสังคมตลอดจนความคิดทางวัฒนธรรมไทยในสมัยรัชกาลที่ ๔ ด้วยอย่างสำคัญ

อีกด้านหนึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่าไม่ว่าพระเจ้ากรุงสยามจะมีแนวคิดสมัยใหม่อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จในการนำประเทศให้รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมโดยตรงของอังกฤษนั้น ยังขึ้นอยู่กับอีกปัจจัยหนึ่งซึ่งมีพลังอำนาจในการทำลายและสร้างสรรค์ได้อย่างสูง นั่นคือฝ่ายอังกฤษในที่นี้คนสำคัญคือเซอร์จอห์น เบาริง ผู้มีตำแหน่งเป็นข้าหลวงใหญ่ประจำฮ่องกงและจีน จะเป็นผู้ทำการตัดสินใจของฝ่ายอังกฤษในการใช้กำลังทหารเข้าบีบบังคับผู้นำในอาณาจักรตะวันออกที่ล่าช้ากว่าเหล่านี้ได้อย่างค่อนข้างเสรี ทั้งนี้เนื่องจากข้าหลวงอังกฤษในเอเชียอยู่ไกลเกินกว่าที่รัฐบาลและรัฐสภาในลอนดอนจะทันควบคุมการตัดสินใจในนโยบายที่ต้องการความฉับไวในการแก้สถานการณ์และความขัดได้เฉพาะหน้าได้

ยิ่งกว่านั้นบรรยากาศและความคิดความเห็นของชุมชนชาวอังกฤษ (ส่วนใหญ่เป็นพ่อค้า) ในเมืองท่าในเอเชียยังเต็มไปด้วยอคติทางเชื้อชาติและความเห็นแก่ตัวในผลประโยชน์การค้าอย่างยิ่ง^๑ ซึ่งมักทำให้นโยบายรัฐบาลอังกฤษซึ่งมีแนวโน้มในการสนับสนุนโดยทุกวิถีทางที่จะทำให้ประเทศเอเชียเปิดประเทศและยอมรับกฎหมายอังกฤษในการปฏิบัติต่อคนบังคับอังกฤษดำเนินไปอย่างดุเดือดรุนแรงได้มากขึ้นในเมืองท่าเหล่านี้ เนื่องจากความรู้สึกอันเลวร้ายดังกล่าวมักซ่อนอยู่ภายใต้ความคิด “ชาตินิยม” และความคิดที่ “ศิวิไลซ์” อันวางอยู่บนความศรัทธาทางศาสนาคริสต์เตียนว่า พวกตนมีภาระในการปลดปล่อยคนป่าเถื่อนและไร้อารยธรรมไร้ศาสนาซึ่งเป็นเหตุผล และอยู่ภายใต้การปกครองทรวราช ของกษัตริย์และจักรพรรดิในเอเชียให้เป็นอิสระเสรีภาพและมีเศรษฐกิจอันมั่งคั่งบนพื้นฐานการผลิตสมัยใหม่และนโยบายการค้าเสรี ทั้งหมดนี้ในที่สุดก็จะนำอนารยชนพื้นเมืองขึ้นสู่สวรรค์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้าอีกด้วย ในหลายกรณี บทบาทของข้าหลวงและผู้แทน

^๑ เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับกรใช้งานเพื่อการศึกษเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ของรัฐบาลอังกฤษในภูมิภาคจึงเป็นปัจจัยชี้ขาดในขั้นสุดท้ายว่าประเทศไหนและอาณาจักรใดสมควรจะตกเป็นเมืองขึ้นแบบไหนของจักรภพอังกฤษเสียที

ประวัติชีวิตของเซอร์จอห์น เบาริ่ง

เซอร์จอห์น เบาริ่ง เกิดในตระกูลพ่อค้าที่เมืองเอ็กซีเตอร์ในเขตเดวอนเซอร์ เมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคม ค.ศ. ๑๗๙๒ (พ.ศ. ๒๓๓๕)

ปู่ของเขาทำกิจการด้านการจัดหาสินค้าขนสัตว์สำหรับส่งไปขายยังตลาดต่างประเทศ โดยเฉพาะที่ประเทศจีน การส่งออกดังกล่าวเป็นกิจการผูกขาดของบริษัทอีสต์อินเดียจำกัด เบาริ่งบันทึกในหนังสือ “อัตชีวประวัติ” ว่าปู่ของเขาเป็นคนมีความคิดหัวรุนแรง นักการเมืองแถวนั้นมักเรียกปู่ว่าพวก “จาโคแบง” ส่วนพวกพระเรียกว่า “คนนอกศาสนา” เนื่องจากปู่ของเบาริ่งมีเลือดของพวกพิวริตัน ปู่จึงมีรูปของคร่อมเวลแขวนในห้องโถง เพื่อเป็นการรำลึกถึงสาธารณรัฐแรก (และสุดท้าย) ของอังกฤษ ในสมัยการปฏิวัติอเมริกา ปู่ของเขาเอาใจช่วยการปฏิวัติอย่างเต็มที่ จึงไม่แปลกใจที่ปู่ถูกเล่นงานและขัดขวางจากพวกทอริ (ฝ่ายนิยมกษัตริย์) ที่ไม่เป็นเสรีนิยมจริง

พ่อของเบาริ่งเป็นนักเสรีนิยมและใจดี ไม่ชอบเล่นการเมือง เขาจึงปฏิเสธข้อเสนอของชาวเมืองเอ็กซีเตอร์ที่จะให้เขารับตำแหน่งนายกเทศมนตรี ซึ่งจะเป็นนายกฯ คนแรกที่เป็นเสรีนิยม พ่อเขากลับให้ความสนใจต่อวรรณกรรมมากกว่า โดยเฉพาะการอ่านเชกสเปียร์ เบาริ่งเล่าว่าพ่อของเขาปลื้มดีใจเป็นที่สุด เมื่อเซอร์วอลเตอร์ สก็อตนักเขียนนิยายโรแมนติคชื่อดังของอังกฤษเชิญเบาริ่งไปที่บ้าน พ่อบอกว่านี่เป็นเกียรติยศที่สูงที่สุด

แม่ของเบาริ่งเป็นลูกกำพร้าในเมืองคอร์นวอลล์ เบาริ่งไม่ได้พูดถึงแม่มากนัก แม่ของเขาตายในปี ๑๘๒๘

เบาริ่งเริ่มต้นการศึกษาที่โรงเรียนวัดข้างบ้าน สมัยนั้นยังไม่มีแพทย์ หนายความนักเทศน์ ตำรวจเจ้าหน้าที่เก็บภาษี หรือทหารสักคนในหมู่บ้านของเขา เมืองเอ็กซีเตอร์เป็นฐานของความขัดแย้งทางศาสนามานาน เลยกลายเป็นแหล่งชุมนุมของพวกด้านศาสนา เบาริ่งเล่าด้วยความภาคภูมิใจว่า “เมืองนี้ยังได้รับเกียรติในความพยายามอันสูงส่งที่จะสถาปนาสิทธิและประกาศหน้าที่ของการวินิจฉัยโดยส่วนตัว”

ในโบสถ์เก่า ๆ เขาเห็นนาฬิกาแขวนอยู่ เบาริ่งคิดว่าเข็มทั้งสองของนาฬิกาเก่าอันนั้นเป็นตัวแทนของ “ความรู้และศรัทธา” ความก้าวหน้าของสิ่งหนึ่งขึ้นอยู่กับการเคลื่อนที่..”ติ๊กติ๊ก”.. ของอีกสิ่งหนึ่งแต่เขาจะมองไม่เห็นความก้าวหน้าชัดเจน ถ้ายังเพ่งมองเข็มทั้งสองอยู่ นอกจากจะละสายตาไปจากนาฬิกาชั่วขณะหนึ่ง แล้วหันกลับมาดูมันอีกครั้ง จึงจะเห็นความก้าวหน้าที่ชัดเจนขึ้น ความคิดว่าด้วยความก้าวหน้าจะเป็นองค์ประกอบสำคัญในความคิดทางการเมืองและสังคม รวมทั้งความคิดใหม่ที่กำลังก่อตัวขึ้นในสมัยของเขาด้วย นั่นคือทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง (political economy)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ในโรงเรียนเขาเขียนกวีบทหนึ่งซึ่งทำนองเดียวกับเด็กนักเรียนทั่วไปที่ขโมยบางวรรคบางตอนมาจากหนังสือเก่า เป็นกวีว่าด้วย “ความตาย” เขาเขียนว่า

Monarchs must die as well as meaner men

เขาร้องอ้างในเวลาต่อมาว่า บทกวีของเขาเป็น “สัจจะ” มากกว่าความคิดในหนังสือเล่มนั้น ซึ่งเพียงแต่พูดว่า “ในสุสาน ราชาทั้งหลายและคนต่ำต้อยล้วนไม่ต่างกัน”

สิ่งหนึ่งที่ฝังใจเขาริ่งจากโรงเรียนบ้านนอกคือการที่หมู่บ้านของเขาขาดพระดี ทำให้ชาวเมืองไร้ศรัทธาในทางศาสนาไปด้วย เกิดความเชื่ออื่น ๆ ที่ผิด ๆ ทำให้ศาสนาคริสต์เนียนเสื่อมโทรม ดังนั้น ความปรารถนาประการหนึ่งในวัยรุ่นของเขาริ่งซึ่งก็เหมือนกับวัยรุ่นทั่ว ๆ ไปที่ก้าวหน้าคือ ต้องการเป็นพระจะได้ช่วยชาวบ้านให้หลุดพ้นจากการต้องตกนรก

แต่เขาไม่เคยแยมพรายความตั้งใจอันนี้ให้กับใคร เขาคิดว่าเป็นความใฝ่ฝันอันสูงส่งซึ่งมิใช่การมีชีวิตที่เต็มไปด้วยความทุกข์ ถ้าหากเขาริ่งดำเนินชีวิตที่เขาตั้งใจไว้เขาก็จะมีชีวิตอีกแบบที่ตรงข้ามกับที่เขาจะเป็น แทนที่จะได้เดินทางกว่าคอนโลก เขาก็จะปักหลักอยู่แต่ในเมืองเล็ก ๆ แห่งหนึ่งของอังกฤษ ถ้าโชคดีเขาอาจได้พบกับสันตะปาปาแทนพระเจ้ากรุงสยามและคนไทยก็จะไม่รู้จักคนชื่อเขาริ่งด้วยเช่นกัน

หลังจากจบการศึกษาเขาเข้าช่วยทำกรงานที่บ้าน เขามีโอกาสฝึกพูดภาษาสเปน โปรตุเกส อิตาลี และฝรั่งเศส กับคนงานที่อพยพมาจากประเทศเหล่านั้น พ่อค้าเยอรมันกับฮอลันดาก็ช่วยสอนภาษาทั้งสองให้เขาด้วย กล่าวกันว่าพ่อค้าเอ็กซีเตอร์เป็นนักเดินทางจึงมักมีความรู้อันจำเป็นรวมทั้งการพูดภาษาต่างประเทศอย่างดีด้วย

ลักษณะเด่นของเขาริ่งจึงได้แก่การที่เขามีความรู้ด้านภาษาและวรรณกรรมดี มาก เขามีความรู้ทางภาษาไม่ต่ำกว่า ๑๕ ภาษาได้แก่ ฝรั่งเศส สเปน อิตาลี โปรตุเกส เยอรมัน ฮอลันดา สวีเดน เดนิช รัสเซีย เซอร์โบ-โครเอเชีย โปแลนด์ เช็ก แมกยาร์ อาหรับ และภาษาจีน

ในปี ๑๘๑๑ เขาริ่งเริ่มเรียนเรื่องการค้าอย่างจริงจังเมื่อเขาไปเป็นเสมียนให้กับบริษัทในลอนดอน เขามีโอกาสเดินทางไปสเปน และใช้ชีวิตในทวีปยุโรปโดยเฉพาะสเปนถึง ๒๑ ปี หลังจากเก็บเงินได้จำนวนหนึ่งเขาลงทุนตั้งบริษัทของตนเองขึ้นมาไม่นานเขาประสบการขาดทุนจนต้องล้มบริษัทไปพร้อมกับเลิกอาชีพค้าขาย เขาให้เหตุผลว่าที่ต้องล้มเหลวในกิจการเพราะมีความเชื่อมั่นมากเกินไปในคนที่ไม่น่าเชื่อถือและดำเนินธุรกิจแบบเสี่ยงกับเก็บกำไรมากเกินไป

ชีวิตใหม่ของเขาเริ่มที่เขาริ่ง ที่จะนำไปสู่การผจญภัยอย่างมากภายนอกประเทศ เริ่มต้นที่การเป็นนักคิดนักเขียน เขาแปลกวีนิพนธ์รัสเซียและเขียนคัดค้านการกีดกันการค้าระหว่างประเทศในยุโรป ในปี ๑๘๒๒ เขาถูกจับในฝรั่งเศสระหว่างเดินทาง ด้วยข้อหาว่าบ่อนทำลายความมั่นคงของรัฐบาลบูร์บอง หลังจากที่รัฐบาลจกอังกฤษช่วยเจรจาให้เขาออกจากคุกแล้วยังเป็นบุคคลที่ไม่พึงต้องการในฝรั่งเศสมาอีกหลายปี กระทั่งหลังการปฏิวัติเดือนกรกฎาคม ๑๘๓๐ เขาริ่งจึงเป็นคนอังกฤษคนแรกที่ได้เข้าเฝ้ากษัตริย์หลุยส์ฟิลิปส์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ในทศวรรษปี ๑๘๒๐ เบาริงเข้าร่วมสังกัดของนักปรัชญาอรรถประโยชน์ที่มีจอร์จไม เป็นแธม (Jeremy Bentham) เป็นเจ้าสำนัก เบาริงร่วมออกวารสารชื่อ Westmines Review เขา เขียนบทความทางการเมืองหลายชิ้นอันสะท้อนความคิดหัวรุนแรงของสมัยนั้น เช่น เสรีภาพทาง ศาสนา การค้าเสรี การปฏิรูปคุก การต่อต้านระบบทาส เป็นต้น ผลงานชิ้นสำคัญของเขานอกจาก วรรณกรรมแปลจำนวนมากแล้ว ได้แก่สรรพนิพนธ์เป็นแถมรวม ๑๑ เล่ม ที่ตีพิมพ์ในปี ๑๘๔๓

เบาริงยังร่วมเป็นกรรมการในคณะต่าง ๆ ที่รัฐบาลอังกฤษตั้งขึ้นเพื่อทำการปฏิรูประบบ เศรษฐกิจการคลัง เขาได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากปี ๑๘๓๕ ถึง ๑๘๓๗ ในปี ๑๘๓๘ เขาร่วมก่อตั้งสมาคมต่อต้านพระราชบัญญัติธัญพืช (the Anti-Corn new League) อันเป็น กลุ่มการเมืองที่สำคัญอย่างมากต่อพัฒนาการของระบบเศรษฐกิจการเมืองอังกฤษในกลางศตวรรษที่ ๑๙

นับสำคัญของการเคลื่อนไหวของสมาคมต่อต้านกฎหมายธัญพืชคือการต่อสู้ระหว่าง ชนชั้นนายทุนเจ้าที่ดินที่ยังพยายามรักษาผลประโยชน์จากที่ดินกับชนชั้นนายทุนอุตสาหกรรมที่ ต้องการขยายการสะสมทุนและตลาดสำหรับสินค้าให้กว้างขวาง การต่อสู้ไปรวมศูนย์อยู่ที่นโยบาย ธัญพืช ฝ่ายเจ้าที่ดินต้องการให้ตั้งกำแพงภาษีการนำเข้าธัญพืชเพื่อจะรักษาราคาธัญพืชในประเทศ ให้สูง ในทางตรงกันข้ามฝ่ายนายทุนอุตสาหกรรมต้องการยกเลิกภาษีนำเข้าจะทำให้ราคาธัญพืช ถูกลง เมื่ออาหารที่กรรมกรบริโภคมีราคาถูกลงก็อุตสาหกรรมรวมทั้งเบาริงเชื่อว่าจะมีผลทำให้ค่าแรง กรรมกรสูงขึ้น นายทุนก็จะมีกำไรและกำลังใจประกอบกิจการต่อไปได้ คำขวัญ หัวใจของการต่อ ต้านกฎหมายธัญพืชจึงได้แก่ “การค้าเสรี”

ในปี ค.ศ. ๑๘๔๔ จอห์น เบาริง สมัยที่ยังเป็นนักเคลื่อนไหวและนักกิจกรรมผู้ต่อสู้เพื่อ โด้นล้มกฎหมายธัญพืช เขาได้ไปปลุกระดมมวลชนกรรมกรตามโรงงาน และครั้งหนึ่งได้กล่าววาทะ อันคมคายที่ชี้ให้เห็นความศักดิ์สิทธิ์ ของลัทธิเสรีนิยมดังกล่าว เขาถึงกับประกาศต่อหน้าสาธารณชนว่า “พระเยซูเจ้าคือการค้าเสรี และการค้าเสรีก็คือพระเยซูเจ้า” (Jesus Christ is Free Trade, and Free Trade is Jesus Christ) คนที่จับใจกับคำประกาศอันนี้อย่างมากได้แก่คาร์ล มาร์กซ ผู้ไม่เคยทำการค้า เขาชอบที่เบาริงทำให้ข้อโต้แย้งเหล่านี้เป็นของศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกับ ศาสนา เพราะทำให้เห็นธาตุแท้ของระบบทุนนิยมมากขึ้น มาร์กซจะออกมาปลุกระดมกรรมกรไม่ให้ หลงเชื่อลัทธิการค้าเสรีของเบาริงและพรรคพวก โดยได้ว่าการค้าเสรีจะไม่ทำให้ค่าแรงกรรมกรสูง ขึ้นจริง และว่าการค้าเสรีนั้นแท้ที่จริงแล้วเสรีแต่เฉพาะทุนเท่านั้น แต่มาร์กซบอกว่าเป็นเปรียบ เทียบระหว่างกฎหมายธัญพืชที่กีดกันอันเป็นนโยบายที่อนุรักษนิยม กับการค้าเสรีที่จะเป็นตัว ทำลายสังคมเขาจะลงคะแนนเสียงให้กับนโยบายการค้าเสรีเพื่อที่มันจะได้ทำลายสังคมเร็วขึ้น

ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของแนวคิดการค้าเสรีและการต่อสู้ในอังกฤษที่เบาริงมีส่วนอย่างเต็ม ที่ก่อนที่เขาจะเดินทางมาทำสนธิสัญญาทางไมตรีและการค้ากับสยาม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นอนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ก่อนรับตำแหน่งเป็นข้าหลวงใหญ่ประจำฮ่องกงและจีน เซอร์จอห์น เบาริ่ง ได้มีโอกาสพบปะกับผู้นำของประเทศในยุโรปมากทั้งที่เป็นประมุขของรัฐและผู้นำการเมืองสมัยใหม่ เขามีความเข้าใจที่หลากหลายต่อประมุขและผู้นำประเทศต่าง ๆ เบาริ่งพูดถึงกษัตริย์ Vader Wihem ของฮอลันดาว่า ไม่มีกษัตริย์องค์ไหนจะเข้าร่วมกิจกรรมในการหาเงินมากเท่าพระองค์ ทรงเป็น “หุ้นส่วนเงียบ” ในธุรกิจทุกชนิด

ในขณะที่กษัตริย์เดนมาร์กทรงกล่าวว่า เป็นการดีที่รัฐให้การศึกษาสั่งสอนประชาชน เพราะต่อไปทำให้เป็นการยากที่จะหลอกหลวงพวกเขา เบาริ่งคิดว่าระบบเผด็จอำนาจ (despotism) บางครั้งก็ใช้เพื่อจุดหมายที่เป็นประโยชน์ได้เหมือนกัน

เบาริ่งอยู่ในยุคสมัยที่รัฐประชาชาติกำลังก่อตัวและเติบโตใหญ่ในยุโรป พัฒนาการของการสร้างชาติไม่เหมือนกันและดำเนินไปอย่างรวดเร็วตามเงื่อนไขของแต่ละประเทศ ยุโรปตอนใต้ เช่น สเปน โปรตุเกส และอิตาลีดำเนินไปช้าและเศรษฐกิจสังคมไม่เจริญเท่ายุโรปตะวันตกและอังกฤษยิ่งในรัสเซียเบาริ่งบอกว่าเขาได้ยินยิตติศัพท์มากกว่ารัฐบาลและสถาบันในประเทศนั้น “เสื่อมทรามและป่าเถื่อน” เช่นมีการตัดสินบนผู้พิพากษา การที่เบาริ่งได้มีโอกาสออกไปเห็นและสัมผัสบ้านเมืองที่หลากหลาย ทำให้เขาลดอคติของความคิดที่เอายุโรปเป็นศูนย์กลางลงไปได้บ้างแม้จะไม่หมดไปก็ตาม

เมื่อเขาอยู่ในสเปนในปี ๑๘๐๓ เขาได้เขียนหนังสือคัดค้านระบบทาสนิโกรซึ่งมีอยู่มากในอาณานิคมอังกฤษก่อนที่จะถูกรัฐสภาประกาศยกเลิกในทศวรรษปี ๑๘๓๐ เนื่องจากงานที่เขาทำคือการเป็นเอเยนต์ให้รัฐบาลอังกฤษในการจัดหาเสบียงสัมภาระสำหรับกองทหาร เขาได้มีโอกาสสัมผัสกับการสงคราม และมีความเห็นว่าสงครามนำมาซึ่งความน่าเกลียดน่ากลัวยิ่ง

สงครามและระบบเผด็จอำนาจแบบต่าง ๆ จึงเป็นอุปสรรคของความก้าวหน้าและเป็นสัญลักษณ์ของความล่าช้าในการสนทนากับนักเศรษฐศาสตร์การเมืองชื่อ Horch เขาได้บันทึกเบาริ่งฟังว่า เป็นไปไม่ได้เลยที่จะทำการสำรวจเข้าไปในคำถามที่เป็นวิทยาศาสตร์ภายใต้การปกครองระบบเผด็จอำนาจ (despotic government) เขากล่าวว่า “คุณเดินในที่ที่คุณต้องการ แต่เราถูกหนีบอยู่ในเปลของเด็ก”

เบาริ่งคิดว่าสังคมจะต้องมีเสรีภาพและรัฐธรรมนูญตามแต่ความเป็นมาทางการเมืองของประเทศเขาให้ความสนใจแก่ลักษณะท้องถิ่นของเมืองต่าง ๆ ว่าเป็นฐานสำคัญของเสรีภาพและอิสรภาพ เพราะศัตรูตัวหนึ่งของเสรีภาพคือ “อำนาจรวมศูนย์ (centralization)” ดังนั้นเขาจึงสนับสนุน “อิสรภาพของท้องถิ่น” ในสเปน ที่กษัตริย์จากส่วนกลางไม่สามารถเข้ามาเก็บภาษีได้ สเปนในสมัยของเบาริ่งจึงเป็น “ท้องถิ่นนิยม” (provincialism) มากกว่าเป็น “ชาตินิยม” (nationalism) เห็นได้ตากภาษาถิ่นที่ยังแข็งแรงและได้รับความนิยมจากประชาชนมากกว่าภาษากลาง Catalan ที่สุดเฉพาะใน Catalonia สภาพดังกล่าวนี้เมื่อเทียบกับฝรั่งเศสแล้วจะตรงกันข้าม เบาริ่งกล่าวว่า “ไม่เหมือนกับในฝรั่งเศสก่อนการปฏิวัติใหญ่ (๑๗๘๙) ที่ประชากรเพียงหนึ่งในเจ็ดเท่านั้นเข้าใจภาษาฝรั่งเศส แต่เดี๋ยวนี้คนบอกว่ามีประชากรเพียงหนึ่งในเจ็ดเท่านั้นที่ไม่เข้าใจภาษาฝรั่งเศส”

แม้ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

“ในสเปน” เบาริงเขียน “ไม่มีสเปนที่เป็นนามธรรม เพราะเหตุว่าชาวสเปนทุกคนต่าง
ภูมิในจังหวัดของตนมากกว่าในประเทศของเขา ลักษณะท้องถิ่นจึงเป็นองค์ประกอบอันแท้จริงของ
เสรีภาพ และจะต้องเฝ้าจับตาดูมันไว้ให้ดี พวกเราเป็นหนึ่งอย่างมากต่อความเหนียวแน่นและคงทน
ของประเพณีของบรรพบุรุษและการเอาบรรพบุรุษมาใช้”

แต่เบาริงก็มองเห็นการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดกับประเทศต่าง ๆ เช่นกัน โดยเฉพาะ
การขยายตัวของสิ่งที่เรียกว่าลัทธิชาตินิยม ไม่มีเมืองหรือท้องถิ่นไหนที่จะเปิดประตูไม่ให้อารยธรรม
เมืองที่เจริญกว่าที่ก้าวหน้ากว่าแทรกซึมเข้ามาได้ เบาริงจึงพอใจที่เห็นบรรดาขุนนางในโปรตุเกส
พากันสนับสนุนการปฏิรูปสำหรับเขานั้นหมายความว่า “อารยธรรมกำลังสร้างความก้าวหน้าให้
เกิดขึ้นมา” ความก้าวหน้าจะเกิดขึ้นมาไม่ได้ถ้าหากประชาชนยังยากจนอยู่ เพราะความยากจนก็จะ
เป็นเครื่องอุดร้งให้ประชาชนอยู่ในสภาพที่เลวร้ายที่สุดดุจดังการเป็นทาสนั่นเอง

นั่นคือสภาพที่เบาริงคิดว่ารัสเซียกำลังประสบอยู่ เขาได้แต่หวังว่า “ถ้าเพียงแต่จักร-
พรรดิทรงตระหนักถึงสิ่งเหล่านี้ (ปัญหาก็คงจะได้รับการแก้ไข) แต่พระเจ้าและพระเจ้าชาร์ต่างก็อยู่
ห่าง (จากปัญหานี้) พอ ๆ กัน” สิ่งที่เป็นอุปสรรคในทศวรรษของเบาริงคือ บรรดาขุนนางใหญ่
น้อยของรัสเซียที่ห้อมล้อมพระเจ้าชาร์ และทำให้พระองค์ตคอยู่แต่ในกลุ่มคนที่ไม่เอาไหน “ทำให้
อำนาจอันล้นพ้นที่อาจแก้ไขเยียวยาพฤติการณ์ก่อกบฏต่าง ๆ ลงไปได้นั้นเป็นสิ่งที่หาเกือบ
ไม่ได้เลย”^{๒๒}

ความคิดที่สำคัญอีกข้อที่เบาริงคิดว่าจำเป็นควบคู่ไปกับเสรีภาพทางการเมืองคือ
“การกระจายทรัพย์สินทั่วไป” (general distribution of property) เบาริงเห็นว่าฝรั่งเศสหลังการ
ปฏิวัติเดือนกรกฎาคมยังทำไม่ได้ดีเท่าในอังกฤษ ในฝรั่งเศสยังมีการกระจุกของที่ดินอยู่ในมือของ
เจ้าที่ดินและคฤหาสน์ตระกูลต่าง ๆ ไม่มีชาวนาเอกระ (yeoman) ที่เป็นอิสระจำนวนมากที่พอจะ
โต้ตอบหรือคานกับพวกเจ้าที่ดินดังเช่นในอังกฤษ ดังนั้นประชาชนจึงขาดหลักประกันใน “อิสระภาพ
ของส่วนตัวและส่วนรวม” อันเป็นส่วนสำคัญของการจัดตั้งทางสังคมในอังกฤษและเมืองฟิงต่าง ๆ
เขาจึงวิจารณ์ฝรั่งเศสว่าจริง ๆ แล้วปกครองด้วย “วลี” มากกว่าด้วย “หลักการ” (ตามที่ประกาศ
ในการปฏิวัติใหญ่ว่าเพื่อเสรีภาพ เสมอภาคและภราดรภาพ)^{๒๓}

แนวความคิดสมัยใหม่ของเซอร์จอห์น เบาริง

คำว่า “สมัยใหม่” เป็นคำที่ประดิษฐ์และใช้กันอย่างแพร่หลายในศตวรรษที่ ๒๐ นี้เอง
ในภาษาอังกฤษคำว่า modern มาจากภาษาละตินที่แปลว่า just new แต่ในการใช้ในเวลาต่อมาจะมี
ความหมายในตรงกันข้ามกับคำว่า ancient หรือโบราณ ซึ่งมีการใช้ในความหมายดังนี้มาแต่
สมัยพระนางเอลิซาเบธของอังกฤษหรือในปลายศตวรรษที่ ๑๗ ซึ่งสะท้อนความสำนึกที่ร่วมกัน
“สมัยใหม่” เป็นสิ่งใหม่ในการดำเนินวิถีชีวิตของคนที่แตกต่างกันจากอดีต การพัฒนาของความหมาย
อีกอย่างเกิดขึ้นในศตวรรษที่ ๑๕ เมื่อคนในยุโรปเริ่มมีสำนึกว่า “สมัยใหม่” นั้นไม่ใช่แต่เพียงต่าง
จากอดีตเท่านั้น แต่ยังให้ความรู้สึกถึงลงไปด้วยว่าสมัยใหม่นั้นย่อม “ดีกว่า” อดีตอีกด้วย^{๒๔}

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับกรเชิงวนเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านอื่น
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การใช้คำว่า civilization ในความหมายที่หมายถึงสังคมและประเทศที่มีอารยธรรมสูงกว่าสังคมที่ยังเป็นอนารยชนอย่างเป็นระบบเกิดขึ้นในฝรั่งเศส ในศตวรรษนี้เช่นเดียวกัน

ในทางปรัชญาความคิดว่าด้วยความก้าวหน้าเป็นผลิตผลของสำนักปรัชญาแสงสว่าง (Enlightenment) ที่ครอบงำยุโรปและอเมริกามาตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๗ ถึง ๑๘ และถือได้ว่าเป็นรากฐานของความคิดความเชื่อทางสังคมการเมืองและเศรษฐกิจสำนักต่าง ๆ ตั้งแต่เศรษฐศาสตร์การเมืองของแอดัม สมิท มาถึงริคาร์โดมิลและมัลธัส ที่เรียกรวม ๆ ว่าสำนักคลาสสิก อิทธิพลของสำนักแสงสว่างยังแสดงออกในปรัชญาการเมืองสำนักสัญญาสังคมหรือสิทธิทางธรรมชาติของจอห์น ล็อก รุสโซฮอบส์และฮิวม์ มาถึงลัทธิมาร์กซ์ เป็นต้น ความคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ทั้งหมดนี้ บ้างก็สอดคล้องกัน บ้างก็ขัดแย้งกัน และมีจำนวนมากที่ทั้งร่วมกันและทะเลาะกัน แต่ที่แน่ ๆ คือทุกความคิดมีศรัทธาอันใหม่ร่วมกันคือสังคมจะต้องก้าวเดินไปข้างหน้าสู่ความรุ่งเรือง นี่คือนิยามทั่วไปของความคิดสมัยใหม่ที่มีความคิดเรื่องความก้าวหน้าเป็นวิญญาน

เพื่อความเหมาะสมในการอภิปรายสำหรับในหัวข้อนี้ขอชี้ดวงความคิดสมัยใหม่เพียงบางเรื่องที่สำคัญคือทางด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองและวัฒนธรรม ทั้งนี้มีแกนกลางของความคิดอยู่ที่ความเชื่อเรื่องความก้าวหน้าของสังคม

เบาริ่งมีแนวความคิดเรื่องความก้าวหน้าของสังคมที่วางอยู่บนความมั่งคั่งของประชาชาติ ความมั่งคั่ง (Wealth) หรือที่พระยาสุริยนุวัตรแปลเป็นไทยว่า “ทรัพย์” นั้นเกิดจากการค้าแลกเปลี่ยนสิ่งของหรือสินค้าเป็นสำคัญ จึงทำให้สังคมและประเทศมีโภคทรัพย์มากพอให้ประชาชนมีกินมีใช้อย่างมีความสุขเช่นนี้แล้วจึงนำไปสู่สันติสุข (peace) ทั้งในประเทศและทั่วไปในโลก

ในความคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของเซอร์จอห์น เบาริ่ง การค้าหรือพาณิชย์กรรม (commerce) จึงเป็นต้นกำเนิดของอารยธรรม (civilization) และความก้าวหน้า (progress) ความคิดดังกล่าวของเบาริ่งมิใช่ของใหม่หรือแปลกประหลาดแต่อย่างใด สำหรับปัญญาชนฝรั่งในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ เพราะว่าความคิดเช่นนี้เป็นความคิดทางสังคมที่ครอบงำยุโรปมาไม่น้อยกว่าศตวรรษหนึ่งแล้ว นับแต่ปรัชญาและความคิดสำนัก “แสงสว่าง” (Enlightenment) ก่อตัวและเติบโตใหญ่ไปทั่วยุโรปความคิดดังกล่าวนี้จะมีอิทธิพลมากขึ้นในปลายศตวรรษที่ ๑๘ และก่อนแรกของศตวรรษที่ ๑๙ นักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญที่มีความเชื่อดังกล่าวนี้ด้วย ได้แก่แอดัม สมิท (Adam Smith) และสำนักธรรมชาตินิยมของฝรั่งเศส (Physiocrats) เป็นต้น”

เมื่อเซอร์จอห์น เบาริ่ง พูดถึงเศรษฐกิจสยามเขาอธิบายว่าการผลิตของสยามสำหรับการบริโภคของประชาชนและเพื่อการส่งออกไปยังต่างประเทศนั้น “ลักษณะของเกษตรกรรมโดยทั่วไปยังหยาบและล้าหลังในสยามนั้นจะหาเครื่องมือที่เป็นตัวแทนของการประยุกต์วิทยาศาสตร์เข้ากับการเพาะปลูกได้น้อยหรือแทบไม่ได้เลย”

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เศรษฐกิจสังคมที่ล่าหลังยังแสดงออกที่จำนวนประชากรอันน้อยนิดของประเทศด้วย โดยเฉพาะประชากรชาวเมือง แต่เบาริ่งมองเห็นด้วยว่าสยามมีที่ดินและน้ำท่าบริบูรณ์ “ที่ให้ผลตอบแทนแก่เกษตรกรเพียงแค่เขาลงทุนหรือแรงงานเพียงนิดเดียว” การพัฒนาเศรษฐกิจสยามต้องวางอยู่บนเงื่อนไขของการมีสันติภาพและการค้าอย่างกว้างขวาง จากนั้นการค้าเสรีจะช่วยกระตุ้นการเติบโตของการผลิตสาขาต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การบุกเบิกที่ดินและป่าเขารักร้างอีกจำนวนมาก

เมื่อพูดถึงการค้า เบาริ่งรู้สึกสลดใจที่เห็นการค้าของสยามที่เคยรุ่งเรืองมาก่อนนั้นต้องตกอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ก่อนนี้กรุงเทพฯ เป็นเมืองการค้าอันดับสามในย่านตะวันออกของแหลมกู๊ดโฮป เมืองที่หนึ่งคือกัลกัตตา ส่วนเมืองที่สองกว้างตุ้ง ในแม่น้ำเจ้าพระยาเคยมีเรืออังกฤษถึงหกสิบลำเข้ามาทำการค้าขาย แต่เมื่อเบาริ่งมาถึงกรุงเทพฯ ภาพที่เขาเห็นคือเรือพ่อค้าอังกฤษ (ซึ่งยังเป็นแค่ลูกครึ่งเสียอีก) เพียงลำเดียวในแม่น้ำ อีกลำเป็นของอาร์มีเนียนและอีกเล็กน้อยเป็นของพ่อค้าอังกฤษ-อินเดีย จากบอมเบย์และสุรัต

การค้าส่วนใหญ่จากเรือท้องแบนที่เขาเห็นอยู่ในท่ามือของพระมหากษัตริย์และบรรดาขุนนาง ในขณะที่การค้าเลียบชายฝั่งทะเลตกไปอยู่ในมือของพ่อค้าและเรือจีน ถึงกระนั้นก็ตามจำนวนของเรือดังกล่าวก็ลดลงเหลือเพียงหนึ่งในสิบของที่เคยทำกันมา เพราะเหตุว่าถูกรบกวนจากโจรสลัดในทะเลจีนและในอ่าวสยาม

เบาริ่งวิเคราะห์ว่าการที่ชนชั้นนำสยามไม่อาจคุมและขยายการค้าออกไปได้ ความผิดพลาดที่สำคัญคือ การดำเนินนโยบายการค้าผูกขาดและการบริหารที่ผิดพลาด เขาชื่นชมกับภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์ของสยามแม่น้ำใหญ่หลายสาย ที่สามารถเดินเรือได้อย่างสบายลึกเข้าไปไม่น้อยจากปากแม่น้ำเป็นประตูเข้าไปสู่บริเวณเพาะปลูกในประเทศยังมีคลองอีกจำนวนมากที่ช่วยในการเดินเรือและขนส่ง ทั้งประชาชน ยังมีจิตใจที่กระตือรือร้นในการเดินเรือและอาชีพการค้าก็ได้รับการนับถือจากประชาชนอีกด้วย

“ว่าไปแล้วนับจากองค์พระมหากษัตริย์ลงมาถึงไพร่อันต่ำต้อย ทุกคนล้วนชอบการค้า แลกเปลี่ยนและหันไปหากำไรจากการแลกเปลี่ยนสินค้าด้วยกันทั้งนั้น” เบาริ่งกล่าว

เบาริ่งอาศัยงานเขียนของชาวยุโรปที่เข้ามายังสมัยอยุธยาเช่นโยสท์เซาเติน (Joost Schouten) ลาลูแบร์ และครอฟฟอร์ดเป็นหลักฐานในการวิเคราะห์สังคมสยามเขาได้ข้อมูลเรื่องการผูกขาดการค้าของพระมหากษัตริย์จากลาลูแบร์ ซึ่งเขียนไว้ว่าในสมัยการค้าของอยุธยาเสื่อมคลายแล้ว อันเป็นผลมาจากการผูกขาดของกษัตริย์

เบาริ่งอ้างคำพูดนายเฟอร์ดินันด์ เมนเดซ ปินโตทูตฝรั่งเศส ผู้ที่เบาริ่งเห็นว่าเป็น “นักยกเมฆตัวจริง” แต่ให้ข้อสังเกตที่ดีในเรื่องการค้าผูกขาดสมัยอยุธยา “การค้าต้องมีอิสรภาพที่แน่นอนจำนวนหนึ่ง เมื่อราคาที่จะสั่งซื้อเข้ามาและราคาสินค้าที่จะใช้ในการขายส่งออกล้วนถูกกำหนดตามพระราชอัธยาศัยของกษัตริย์เสียแล้วก็เหลือแรงกระตุ้นส่งเสริมเพียงการค้า”

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อุปสรรคอีกประการหนึ่งสำหรับการส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ ตามทัศนะของเซอร์จอห์นเบาริ่งได้แก่การเก็บภาษีอากรด่านขนอน เขาพบด่านเก็บภาษีหลายแห่งในขณะเดินทางจากอ่าวสยามเข้าแม่น้ำเจ้าพระยา ด่านเหล่านั้นจะรายงานการเข้ามาของเรือต่าง ๆ นอกจากนี้ในแม่น้ำยังมีด่านเก็บภาษีเล็ก ๆ อีกมากมาย ด่านศุลกากรเหล่านี้เก็บเงินจากพวกเรือสินค้าและสมรૂร่วมคิดกับการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องเบาริ่งคิดว่านี่คงเป็น “ธรรมเนียมแบบตะวันออก” แต่ค่าน้ำชาเล็กน้อยที่ข้าราชการได้รับยิ่งสนับสนุนการทำคอร์รัปชันให้มากยิ่งขึ้นต่อไป

เขาสังเกตด้วยว่าหน้าที่เล็ก ๆ เหล่านี้ไม่ค่อยคล้ายกับเรือของเจ้านายและขุนนาง และ “ไม่ต้องสงสัยเลยว่าพวกนี้หาทางแก้แค้นจากการที่ต้องเจียมตัวกับผู้ใหญ่ด้วยการกดขี่คนที่อ่อนแอกว่าและไม่มีนายคุ่มหัวให้หนักมือยิ่งขึ้น ในกรณีนี้สยามไม่ได้แตกต่างไปจากที่อื่น ๆ ในโลกตะวันออก”

เบาริ่งจึงสรุปความเห็นที่ว่าภายใต้สัญญาฉบับก่อน ๆ เรือสินค้าต่างประเทศไม่ต้องเสียภาษีขาเข้าหรือขาออก แต่กลับต้องเสียค่าธรรมเนียมหรือภาษีปากเรือตามน้ำหนักของเรืออย่างหนักไม่ว่ามูลค่าของสินค้าจะเป็นอะไร วิธีนี้เกือบทำลายการค้าระหว่างประเทศลงไป ยิ่งกว่านั้นเขาคิดว่านี่ยังเป็นวิธีการเก็บภาษีการค้าที่ “ไม่เป็นธรรมเพราะว่าสินค้าที่มีมูลค่าสูงสุดและต่ำสุดต่างก็ถูกเก็บค่าธรรมเนียมด้วยอัตราเดียวกันนอกจากจะประหลาดที่ผู้แทนการค้าอังกฤษและอเมริกันยอมรับในวิธีการนี้” หลังการทำสัญญาเบาริ่งวิธีเก็บค่าธรรมเนียมนี้ถูกยกเลิกไปแล้ว ใช้การเก็บภาษีสินค้าขาเข้าและขาออกแทน

เบาริ่งเชื่อว่าปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยกระตุ้นการผลิตและการจำหน่ายสินค้าและเพิ่มรายได้แก่ประชาชนคือการปฏิวัติระบบการคลังของสยาม

แต่ก่อนรายได้ของประเทศมาจากการเก็บค่าราชการจากไพร่อากรที่นาและสวน ภาษีปากเรือส่วยจากหัวเมืองและเมืองประเทศราช เป็นต้น รายได้จากภาษีอากรเหล่านี้ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับการผลิตและการแจกจ่ายสินค้าในตลาดหากแต่เป็นการเก็บตามประเพณีและพันธะผูกพันระหว่างเจ้านายกับบ่าวไพร่ เป็นการตอกย้ำความสัมพันธ์ทางสังคมแบบศักดินาที่เน้นการพึ่งพาและความไม่เท่าเทียมกันระหว่างคนในสังคม เป็นระบบผูกขาดของอภิสิทธิ์มากกว่าเป็นการพิจารณาจากเหตุผลทางเศรษฐกิจหรือการผลิตโดยรวมของสังคม เป็นต้น

เบาริ่งจึงสังเกตเห็นว่ารายได้หลักจากภาษีของรัฐบาลสยามสมัยนั้นได้แก่ค่าราชการที่เก็บจากไพร่ไม่เข้าเดือน (๑๒ ล้านบาท) อากรค่านา (๒ ล้านบาท) อากรสวนและไม้ผล (๖ ล้านบาท) ภาษีผูกปีมากเท่ากับอากรค่านาคือ ๒ ล้านบาท ส่วนจากอากรจากโรงฝิ่น การพนันและล็อตเตอรี่กับโรงโสเภณีรวมกันเท่ากับ ๑ ล้านหนึ่งแสนบาท ส่วนภาษีปากเรือได้เพียง ๘ แสนบาทเท่านั้น ระบบภาษีของสยามที่ผ่านมาจึงเป็นการคิดขวางไม่ทำให้ประชาชนมีแรงจูงใจในการใช้แรงงานเข้าทำการผลิตให้มากและดีกว่าที่ทำมา เพราะทำมากก็ถูกเรียกเก็บมาก ตามความพอใจของรัฐมากกว่าตามกฎหมายเกณฑ์ของตลาด เบาริ่งเขียนว่า “สนธิสัญญาครั้งนี้จักต้องนำไปสู่การปฏิวัติระบบการคลังของประเทศ (สยาม) โดยสมบูรณ์แบบ” เท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

นั่นคือการทำให้ระบบภาษีเป็นปัจจัยกระตุ้นการผลิตและการแลกเปลี่ยนสินค้า ไม่ใช่ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคดังแต่ก่อน

แม้ระบบเจ้าภาษีนายอาการก็เป็นระบบผูกขาดที่ไม่เป็นผลดีต่อระบบเศรษฐกิจทั้งประเทศเช่นกัน เบาริ่งกล่าวว่าเขาได้ยื่นว่าคนอังกฤษเป็นผู้เสนอระบบนี้ให้แก่กษัตริย์สยาม เขาจึงกล่าวด้วยความภาคภูมิใจว่า แต่เขาจะเป็น “คนอังกฤษผู้ไถ่ล้นระบบผูกขาดนี้ และเป็นผู้สามารถทำให้พระมหากษัตริย์และขุนนางผู้ใหญ่ยอมรับว่าการผูกขาดนั้นเป็นผลเสียต่อประเทศและไม่เป็นผลดีต่อท้องพระคลัง และแม้จะต้องเสียสละบ้างในปัจจุบันเพื่อบรรลุการแลกเปลี่ยนอย่างเสรีในอนาคตอันเป็นนโยบายที่ดีกว่าและฉลาดกว่าการขัดขวางกีดกันการค้า”

แนวคิดสำคัญอีกประการที่เบาริ่งใช้ในการวิเคราะห์ลักษณะสังคมสยามได้แก่กฎหมาย ในความคิดเสรีนิยมของเบาริ่งเขาถือว่ากฎหมายเป็นการรวมศูนย์ความก้าวหน้าทางการเมืองและการปกครองของสังคม เป็นที่รวมเจตจำนงทางการเมืองของประชาชนและเป็นหลักยึดเหนี่ยวสำหรับผู้ปกครองพัฒนาการของระบบนิติธรรมในยุโรปและอเมริกาจึงเป็นส่วนที่สำคัญอย่างยิ่งของพัฒนาการระบบประชาธิปไตย

เบาริ่งกล่าวว่า “กฎหมายของประเทศเป็นหลักฐานอันหนึ่งที่เด่นชัดและที่ปฏิบัติได้ของอารยธรรมประเทศนั้นและความก้าวหน้า”

ต่อปัญหากฎหมายในสยามแม้เขาจะไม่เห็นด้วยกับระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยทั่วไปเพราะไม่ได้วางอยู่บนรากฐานของหลักการความเสมอภาคเท่าเทียมกันและกฎหมายเชิงประจักษ์ที่วางอยู่ในหลักการสมัยใหม่ไม่ใช่ขนบธรรมเนียมประเพณีแต่ถ่ายเดียวหากแต่เบาริ่งจึงยอมรับความเป็นจริงทางสังคม ว่าประชาชนและสังคมต่างมีเงื่อนไขไม่เหมือนกัน ในบางประเทศการมีระบบกษัตริย์จึงอาจเป็นการดีต่อสังคมได้ ถ้าหากผู้นำเป็นผู้มีความสามารถและมีความคิดอันก้าวหน้า กล่าวโดยทั้งหมดแล้วเบาริ่งบอกว่า “คนสยามนั้นมีกฎหมายดีกว่าจีนเสียอีก”^{๑๔}

ความคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองที่สำคัญของเบาริ่งจึงได้แก่ความคิดเรื่องการค้าเสรี (Free trade)

นักเศรษฐศาสตร์และนักการเมืองในต้นศตวรรษที่ ๑๙ เชื่ออย่างเต็มเปี่ยมว่าการค้าเสรีเป็นมูลเหตุโดยตรงของความก้าวหน้าทางสังคมปราศจากการค้าเสรีการผลิตและการจำหน่ายสินค้าก็ทรุดโทรม ทำให้ความมั่งคั่งของประชาชาติลดลงในที่สุดทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเลวลง นั่นคืออันไปสู่ความเสื่อมของอารยธรรม ในสมัยนั้นการค้าเสรีจึงไม่ใช่มีเป้าหมายเพียงแค่ผลกำไรทางเศรษฐกิจหากที่สำคัญคือหมายถึงความก้าวหน้าและอารยธรรมของมนุษยชาติเป็นสำคัญ

อันนี้จะแตกต่างจากการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ปัจจุบันซึ่งไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแม้แต่น้อยถึงความเจริญหรือเสื่อมของสังคมและอารยธรรม

เศรษฐศาสตร์การเมืองของเซอร์จอห์น เบาริ่งจึงสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ของเขา ซึ่งเป็นความเชื่อใหม่ที่วางอยู่บนความเสมอภาคเท่าเทียมกันของปัจเจกชนในสังคมการเมือง อันเป็นภาวะทางธรรมชาติของคน สิทธิเสรีภาพจึงเป็นสิ่งที่คนทุกคนมีโดยธรรมชาติ สังคมมีหน้าที่ต้องรักษาและปกป้องสิทธิทางธรรมชาติเหล่านี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาค้นคว้าเท่านั้น เมื่ออนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์อื่นใด กรุณาแจ้งเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อุดมการณ์ของเบาริงจึงสอดคล้องกับพัฒนาการของทุนอุตสาหกรรมในอังกฤษที่กำลังต่อสู้กับชนชั้นเจ้าที่ดินในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจการเมืองของประเทศอังกฤษในกาลต่อมา

การกล่าวถึงลักษณะสำคัญในโลกทัศน์ของเบาริง ก็เพื่อแสดงให้เห็นความแตกต่างอันสำคัญ ที่ชนชั้นนายสยามไม่สามารถตัดแปลงแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในโลกทัศน์ของตนได้

แม้สยามจะยอมรับหลักการสำคัญในการปฏิรูประบบเศรษฐกิจตามแนวที่เซอร์จอห์น เบาริงได้เสนอไว้ก็ตาม แต่ในบริบทและวาทกรรมของการเมืองสยามยุคนั้นจะเห็นได้ว่า

ความเชื่อตามประเพณีที่ว่าคนยอมไม่เท่าเทียมกันจุดตั้งนี้มีอรรถาธิบายเป็นกฎธรรมชาติ (ตามทฤษฎีของคาพยพ) และสิทธิทางธรรมชาติแต่ประการใด ยังเป็นลักษณะเด่นของอุดมการณ์ทางการเมืองการปกครองของผู้นายสยามต่อมาอีกยาวนาน

เชิงอรรถ

๑. ดูความเข้าใจที่ผิด ๆ เกี่ยวกับเรื่องการทำสัญญาเบาริงใน ขจร สุขพานิช ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยบางกอก (กรุงเทพฯ, องค์การค้ำของคุรุสภา ๒๕๓๑), ๒๖๑-๓๐๘

๒. ดูเพิ่มเติม Ben Anderson, "Studies of the Thai State: The State of Thai Studies," in Eliezer B. Ayal, ed., **The Study of Thailand: Analyses of Knowledge, Approaches, and Prospects in Anthropology, Art History, Economics, History, and Political Science** (Athens, Ohio, Papers in International Studies Southeast Asia Series No.๕๔, ๑๙๗๘), ๑๙๓-๒๓๔

๓. นิธิ เอียวศรีวงศ์ "พระปฐมสมโพธิกับความเคลื่อนไหวทางศาสนาในต้นรัตนโกสินทร์" ในปากไก่และใบเรือ รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗), ๓๗๕-๔๐๓. สายชล วรรณรัตน์ยังแสดงให้เห็นว่า "ความเป็นเหตุเป็นผล" ในพุทธศาสนา มีมาในปลายสมัยอยุธยาอีกด้วย พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๒), วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕

๔. ดูรายละเอียดในนิธิ เอียวศรีวงศ์ ปากไก่และใบเรือ โดยเฉพาะใน "โลกของนาง-นพมาศ" "วัฒนธรรมกระฎุมพีกับวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์" และ "พระปฐมสมโพธิกถา..."

๕. ตัวอย่างที่น่าสนใจได้แก่การโต้เถียงเรื่องศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่หนึ่งซึ่งเกี่ยวพันมาถึงรัชกาลที่ ๔ ข้อสังเกตอันหนึ่งคือการที่คนรุ่นปัจจุบันมองไม่เห็นว่าเป็นแนวคิดใหม่ที่เกิดขึ้นในรูปแบบเก่าสมัยนั้นเป็นสิ่งใหม่ และเป็นระยะผ่านของสยามเก่ามาสู่สยามใหม่ หากแต่คนปัจจุบันจะมองเห็นความต่อเนื่องและพัฒนาการของความคิดสมัยใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๔ อย่างราบรื่นเต็มไปด้วยความสมานฉันท์และเป็นธรรมชาติ วลีที่ว่า "เราคือคนไทย" จึงให้ความรู้สึกถึงความกลมกลืนของชาติที่อยู่เหนือกาลเวลา

สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

๖. ลอร์ดแอลกินผู้ได้รับแต่งตั้งให้มาเป็นข้าหลวงใหญ่แทนเซอร์จอห์น เบาริง ภายหลังกรณีพิพาทระหว่างอังกฤษกับจีนอีกในเรื่องเรือ “แอมโรว์” ถึงกับกล่าวว่า ยิ่งเขาได้เห็นได้รู้จักคนอังกฤษและทัศนคติของคนเหล่านั้นที่มีต่อจีนและคนจีนแล้ว เขายังไม่ชอบคนอังกฤษและผิดหวังในหน้าที่ของเขา เขากล่าวว่าที่นี่ “ข้าพเจ้าได้เห็นสิ่งที่ทำให้ข้าพเจ้าขยะแขยงเพื่อนร่วมชาติของข้าพเจ้ามากกว่าอะไรที่ข้าพเจ้าเคยเห็นมาแล้วตลอดทั้งชีวิต” See G.S. Graham, *The China Station: War and Diplomacy*, ๑๘๓๐-๑๘๖๐ (Oxford, ๑๙๘๗), ๓๔๘, quoted in Peter Lowe, *Britain in the Far East: A Survey from ๑๘๑๙ to the Present* (London, ๑๙๘๑, ๓๗).

๗. W.D. McIntype, *The Imperial Frontier in the Tropics*, ๑๘๖๕.๗๕: *A Study of British Colonial Policy in West Africa, Malaya, and the south Pacific in the Age of Gladstone and Disraeli* (Macmillan, ๑๙๖๗); C.D. Cowan, *Nineteenth-Century Malaya: the Origins of British Political Control* (Oxford, ๑๙๖๑).

๘. ดูรายละเอียดการโต้แย้งของมาร์กตอเบาริงใน Karl Marx. *The Poverty of Philosophy* (Moscow. ๑๙๗๓). ๑๘๐.๙๖

๙. *Autobiographical Recollec.*

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้